

دین و احیاء تفکر انتقادی

www.ketab.ir

مؤلفین : اصغر محمدی - مهدی فاطمی

محمدی، اصغر، ۱۳۴۸

فاطمی، مهدی، ۱۳۵۵

دین و احیاء تفکر انتقادی جامعه

دین - احیاء تفکر - تفکر انتقادی - جامعه - دانشجویان -

تهران: طلیعه پویش ۱۳۹۵

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۷۳۷-۱۳-۲

کتابنامه: ۱۵۰

رده بندی کنگره: BF ۴۴۱/م ۳۲د ۹۱۳۹۵

رده بندی دیویی: ۴۲/۱۵۳

شماره کتابشناسی ملی: ۴۶۴۲۸

دین و احیاء تفکر انتقادی جامعه

مؤلفین: اصغر محمدی - مهدی فاطمی

حروفچینی: صادق رنجبر

طراح جلد: آرش ده مامی

ویراستار: مریم کریمی

نشر: طلیعه پویش

۱۰۰۰ نسخه

چاپ اول ۱۳۹۸

۱۶۰۰۰ تومان

آدرس: تهران، خیابان انقلاب، خ منیری جاوید، نبش کوچه نوروز پلاک ۵۱

کلیه حقوق برای انتشارات محفوظ است

۱۱	سخن نخست
۱۳	مقدمه
فصل اول: مبانی و مفاهیم	
۲۰	دین و نگرش دینی
۲۱	دینداری چیست
۲۳	فلسفه دین چیست
۲۴	فطری بودن دین
۲۶	مراقبت دینداری
۲۷	نگرش در لغت
۲۸	تعریف نگرش دینی
۲۹	نگرش واقعیت
۳۱	هویت چیست
۳۲	انواع هویت
۳۳	تعریف تفکر
۳۴	نقد چیست
۳۵	منتقد کیست؟
۳۵	تفکر انتقادی
۳۷	مفهوم تفکر انتقادی

۳۹	ریشه تفکری انتقادی
۴۰	اهمیت نگرش انتقادی
۴۲	ضرورت تفکر انتقادی
۴۳	اهداف تفکر انتقادی
۴۵	شیوه های بررسی تفکر انتقادی

فصل دوم: ویژگی تفکر انتقادی

۴۸	ویژگی های متفکران منتقد
۴۹	مهارت های تفکر انتقادی از دید فاسیون
۵۰	صفات متفکران انتقادی
۵۱	یادگیری در آموزش تفکر انتقادی
۵۲	نگاه اندیشمندان به تفکر انتقادی
۵۳	عوامل موثر در تفکر انتقادی
۵۴	تفکر انتقادی و مهارت اجتماعی
۵۵	مراحل آموزش تفکر انتقادی
۵۵	راهبرد های جهانی در آموزش تفکر انتقادی
۵۷	مراحل احیاء تفکر انتقادی
۵۸	اصول پنجگانه تفکر انتقادی
۵۹	آموزش تفکر خلاق
۶۰	مهارت های تفکر انتقادی

۶۳	ویژگی متفکران انتقادی
۶۶	تفکر انتقادی از نگاه بهداشت جهانی
۶۸	ابعاد دشناختی و عاطفی تفکر انتقادی
۷۰	ارتباط تفکر انتقادی و تفکر منطقی
	فصل سوم: دیدگاههای تفکر انتقادی
	الف: تفکر انتقادی در اسلام
۷۳	شکل گیری تفکر انتقادی
۷۵	اسلام و فرهنگ نقد
۷۶	تفکر انتقادی از دیدگاه امام علی (ع)
۷۹	نقد مهارتهای اجتماعی
۸۱	دیدگاه شهید مطهری
	ب: تفکر انتقادی در غرب
۸۵	تفکر دینی از دیدگاه کانت
۸۶	رویکردها در تفکر انتقادی
۹۰	تفکر انتقادی و مهارت تحلیل
۹۱	تفکر و نقد از دیدگاه جان دیوینی
۹۱	ویژگی های تفکر انتقادی
۹۲	تفکر انتقادی انیس
۹۳	عوامل ایجاد تفکر انتقادی
۹۳	مطالعه مشابه در تفکر انتقادی

- ۱۰۱ نتایج پژوهش های تفکر انتقادی
- ۱۰۲ روش و شیوه مطالعه تفکر انتقادی
- ۱۰۳ مقیاس سنجش نگرش مذهبی دانشجویان
- ۱۰۳ اجتماع و شکل گیری هویت دینی
- ۱۰۴ هویت دینی تعلیق یافته
- ۱۰۵ هویت دینی مغشوش
- ۱۰۶ ابعاد تفکر انتقادی علمی
- ۱۰۹ مشاوره دینی و تقویت تفکر
- ۱۱۴ دین و تاریخ
- ۱۱۵ فرایند تحول تفکر دینی انسان
- ۱۱۷ ایجاد تفکر نقاد در جوانان
- ۱۱۸ تقویت تفکر در فرزندان
- ۱۱۹ تحسین تفکر نقد
- ۱۲۰ تقویت رفتارهای نقادانه
- ۱۲۵ اصلاح رفتارهای در جوانان
- ۱۲۷ کاهش ترس و تقویت تفکر انتقادی
- ۱۲۸ هوش اخلاقی و تفکر انتقادی
- ۱۲۹ روشهای پرورش هوش خلاق و منتقد

فصل پنجم: خود تنظیمی و ایجاد تفکر انتقادی

- ۱۳۳ احیای معرفت دینی
- ۱۳۴ تفاوت احیاء اصلاح دین
- ۱۳۶ مکانیسم احیاء تفکر انتقادی
- ۱۳۷ تقویت قلمرو نگرش به خدا، قرآن و جهان
- ۱۳۹ موانع تفکر انتقادی
- ۱۴۱ جامعه و تقویت تفکر خلاق
- ۱۴۲ ارتقاء تفکر انتقادی و خلایق در مدارس
- ۱۴۳ کاربرد های تفکر انتقادی و خلایق
- ۱۴۴ رویکرد اسلام به تفکر انتقادی
- ۱۴۵ موانع تربیت دینی نسل جوان در نظام آموزش
- ۱۴۷ موانع تربیت دینی نسل جوان در جامعه
- ۱۴۹ راهکارهای مؤثر در تربیت دینی نسل جوان در نظام آموزش
- ۱۴۹ راهکارهای مؤثر در تربیت دینی نسل جوان در نظام خانواده
- ۱۵۱ منابع و مآخذ

مقدمه

مقوله احیای تفکر دینی از جمله مسائل اساسی جهان اسلام در طی قرون نوزدهم و بیستم میلادی (۱۳ و ۱۴ هجری شمسی) به شمار می‌آید و این اهمیت از آن‌جا ناشی می‌شود که جهان اسلام پس از مشاهده سکون تمدنی خود و طلوع و شکوه تمدن غرب، نیازمند نفخه‌ای بود که در کالبد آن روح حیات بدمد و راه را برای مجد و عظمت گذشته هموار کند. در این میان، مردانی که از درون جهان اسلام برخاسته و پرچم احیای دینی را برافراشتند که می‌توان پیشگام آنان را سید جمال‌الدین اسدآبادی دانست. اما پس از وی برادران دینی‌اش راه سیدجمال را ادامه دادند که از جمله آنان سید غلامرضا سعیدی بود که برای ایجاد وحدت اسلامی و تشکیل حکومت اسلامی به انعکاس اندیشه‌های خود در میان مسلمین پرداخت و از طریق نگارش و ترجمه آثار اندیشه‌های خود، انگیزه مقاومت در میان مسلمانان را ایجاد کرد. لذا در این کتاب به بررسی کامل اندیشه‌ها و افکار وی و نقش آن در پیشبرد جریان احیای تفکر دینی در جهان اسلام و به‌خصوص ایران خواهیم پرداخت.

فرهنگ و اندیشه غربی تاثیر بسیار ناچیزی بر متدلوژی و تفکر دینی علماء و روحانیون در دوره قاجاریه داشته است. اما در خصوص نوع تلقی و برداشت بزرگان و رهبران دینی در برخورد با فرهنگ و اندیشه غربی میتوان گفت که تاثیر قابل توجهی در ابعاد سیاسی، اجتماعی و پیرایشگریهای دینی داشته است و در بعضی از زمینه‌ها روح سازگاری و در بعضی موارد هم روحیه انطباق دادن مفاهیم دینی با تغییرات و تحولات جدید ابراز نموده‌اند و یا غالباً در خصوص پیشرفت‌ها و تحولات جدید بدنبال یافتن ریشه‌های اسلامی آن بوده‌اند بدین معنی که غربی‌ها با استفاده از متون اسلامی بوده است که به پیشرفت‌های نائل آمده‌اند.

حضرت علی (ع) پس از یک دوره بازگشت به سنت های اشرافی جاهلی، جعل حدیث، بدعت و انحراف از اصول قرآنی و سنت نبوی، به خلافت رسید. وی ناگزیر به تغییر بنیادین و اصلاح واقعی ساختار نظام خلافت اسلامی ناگزیر به احیای تمدن سازی نبوی و بنیان تمدن علوی بود. لذا آن حضرت در این راستا اقدام به بنیان نظام سازی سیاسی، نظام سازی اجتماعی، نظام سازی فرهنگی و نظام سازی اقتصادی کردند. نظام سازی فرهنگی نیاز به نهاد سازی فرهنگی داشت که سیره احیاگر تفکر دینی امام علی (ع)، ما را با آن آشنا خواهد کرد. امام علی (ع) در دوران خلافت خود به تفسیر قرآن، تربیت اخلاقی جامعه اسلامی، تعلیم و تربیت، مبارزه با فساد، تبیین جایگاه امامت الهی و اهل بیت، و تبیین پایه های فکری مسلمانان و جلوگیری از تحریف سخنان رسول الله (ص) اقدام کردند. در این مقاله راهکارهای احیای تفکر دینی از سیره امام علی (ع) با شیوه توصیفی تحلیلی، تبیین خواهد گردید. پیروزی انقلاب اسلامی در مقابل تفکر نیوی، آری دنیای مدرن، نوید تجدید حیات اسلامی را فراهم کرده است. امید می رود تا با حضور روح در عرصه حیات اجتماعی دنیای اسلام زمینه تحقق آرمان ها و احیای تفکر دینی و تمدن سازی علوی فراهم گردد.

فکر دینی در سده های میانه با استعداد از منافذ بیروانی تلاش کرد دعای اصلی دین را در قالب قضایایی که صدق آن قابل اثبات استدلالی است، صورت بندی کند. فیلسوفان مدرن این امکان را مورد مناقشه قرار دادند؛ نویسندگان عصر روشنگری روایت غالب دین را به مرز خرافات فروکاستند؛ و پوزیتیویست های حلقه وین گزاره های دینی را فاقد معنا بر شمردند. به این ترتیب زمینه حاشیه نشین شدن فکر دینی و خروج کامل آن از دایره قضایای دارای ارزش صدق یا امکان تصدیق فراهم شد. اما ظهور بعضی نظریه ها در معرفت شناسی و غلبه تدریجی آنها، مانع تسلیم کامل فکر دینی و خالی کردن عرصه احتجاج شد. هرمنوتیک مدرن از یک سو و فلسفه علم پست پوزیتیویست از سوی دیگر، شرایطی فراهم کردند که بر

اساس آن، تفسیر های مختلف از واقعیت، از جمله تفسیر دینی، در عرض هم قرار می گیرند. و اگرچه هم ارز نیستند، اما تخطئه یا طرد قاطع آن، نمی تواند منطبق با معیارهای عقلانی باشد.

مجسم کنید فردی مدعایی را درمورد سرشت بشر مطرح کند مثلاً او به ما می گوید که سرشت بشر، سرشتی بد است که تنها جامعه و قدرت می تواند آن را تعدیل کنند. ما از چنین فردی می خواهیم دلایلش را برای این مدعا ابراز کند و وی تصریح می کند که بسیاری از متفکران و حتی افراد عادی به این رأی قایل هستند. به تعبیر دیگر، چنین فردی حجیت یک متفکر یا تعداد افرادی که به این رأی قایل هستند، دلیلی برای مدعای خود گرفته است. از فردی می پرسیم که به سیگاری می کشد و او جواب می دهد، چون متفکران و هنرمندان مشهور زیادی سیگاری هستند، من هم این عادت را از آنها گرفتم. از کسی می پرسیم، چرا به فرد خاصی در انتخابات رأی می دهی و جواب وی آن است که چون هنرمند و یا نویسنده مطرحی به آن فرد رأی می دهد، من هم به او رأی می دهم. در این موارد، ادله و استدلالها اهمیت ندارند. آنچه مهم است، این است که اکثریت چه موضعی را اتخاذ می کنند و یا افراد مشهور و صاحب نام به چه راهی می روند. این روند هم می تواند تکیه بر ابزار زبان صورت می گیرد.

در اکثر کشورهای جهان سیستم آموزشی طوری طراحی شده است که در آن به مرور درک فهم و تفسیر مساله، تحلیل سوالها و کاربرد منطق، (تفکر انتقادی) به آموزش داده می شود، اما از آن جایی که سیستم آموزشی ما در ایران به این گونه نیست و به وجود آوردن چنین سیستمی در آموزش و پرورش مستلزم زمان و هزینه زیادی است، به کارگیری راهکارهای زیر در سازمان کوچکی مثل مدرسه می تواند موثر باشد: نقش معلم در ایجاد تفکر انتقادی: معلم در پرورش تفکر انتقادی دانش آموز نقش کلیدی و مهمی دارد. معلم به

دلیل این که تمام رفتارهای می تواند الگوی دانش آموز قرار بگیرد، لذا او قادر است دانش آموزانی نقاد و پرسشگر تربیت کند که خود قدرت نقد مسائل مختلف را داشته باشد. معلم می تواند با تقویت مهارت مشاهده، مهارت درک و تفسیر اطلاعات، و مهارت استدلال که در زیر درباره هر یک از آنها توضیح خواهیم داد تفکر انتقادی را در دانش آموز پرورش دهد. برای پرورش مهارت مشاهده معلم باید به دانش آموز یاد بدهد که حواس پنجگانه اش را برای دریافت اطلاعات از محیط به کار گیرد. معلم برای پرورش مهارت استدلال در دانش آموز باید داری عمل کند که او بتواند به صورت منطقی درباره مشاهدات خود بیندیشد. دانش آموز باید به بگیرد از وقایع و رویدادهای محیط پیرامونش بسادگی نگذرد و درباره آنها استدلال کند. برای پرورش مهارت درک و تفسیر اطلاعات دانش آموز باید یاد بگیرد مطالب گوناگون را از راههای مختلف به هم ارتباط دهد. نقش والدین در تقویت تفکر انتقادی والدین نیز در پرورش تفکر انتقادی در کودک و نوجوان دارای نقش مهمی هستند. در واقع تفکر انتقادی باید از همان کودکی در خانواده به فرد آموزش داده شود و این تفکر در دوران ابتدایی در مدرسه کامل می شود. بنابراین ایجاد جلسه هایی که والدین را از این موضوع و داشتن صبر و تحمل در مقابل پرسشهای کودکان آگاه کند، نکته ضروری و مهمی است.

تفکر انتقادی تلاش برای ایجاد ارزشیابی هایی منطقی را با اطمینان است تا بینیم که چه چیزی را می توانیم منطقی باور کنیم و چه چیز را نمی توانیم. در تفکر انتقادی از ابزارهای علم و استدلال استفاده می شود چون در آن ارزش شک گرایی، ساده لوحی یا تعصب، منطق بر ایمان، علم بر فرضیه و عقلانیت بر خواسته اندیشی نشان داده می شود. کسی که می خواهد منتقدانه در مورد چیزی مثل سیاست یا مذهب فکر کند با از تعصب به دور باشد. برای این منظور باید قبول کند که ممکن است حق با دیگران باشد و خودش اشتباه فکر کند. خیلی

وقت ها افراد به بحث و جدل در مورد نظراتشان با دیگران می پردازند و حتی لحظه ای به این فکر نمی کنند که ممکن است خودشان اشتباه کنند.

ممکن است چه کسانی بی تعصب شوند و تا جایی پیش روند که هیچ ایده ای را بااعتبار ندانند و نتوانند حقیقت را به آن نسبت دهند. ما باید قبول کنیم که ممکن است حق به جانب طرف مقابل باشد و آنها باید تلاش کنند که دلیل ادعای خود را ثابت کنند و اگر اینکار را نکردند، می توانیم آن افکار و ادعاها را باطل کرده و حقیقت نپنداریمشان. جهان ما جهان رسانه محور و فناوری محور است. در این منظومه، هنوز اکثریت افراد با توجه به درستی و یا نادرستی، مدعایی را قبول نمی کنند، بلکه عوامل معیشتی، روانی، اقتصادی و تاریخی بسیاری در قضاوت های آنها دخالت می باشند. در این گستره، شیوه پوشش، شیوه صحبت کردن، شیوه استدلال و شیوه ابراز نظر سیاسی و اقتصادی بسیار تابع شهرت و قدرت است. سخت است که بتوان این فضا را به سرعت و به وقت تغییر داد. اما کاری که تفکر انتقادی می تواند در اینجا انجام دهد، آن است که با تذکرها و جاری این سیر بی محابای ظاهری ها را بگیرد. افراد باید بدانند کسی که هنرمند خوبی است یا متفکر بزرگی است و یا موفقیت اقتصادی چشمگیر و حتی هوش برجسته ای دارد، لزوماً در زمینه ای خاص چون سیاست و زندگی شخصی، صاحب رأی درست نیست. اگر این گونه به تنبیه نگاه کنیم، آنگاه هر فرد باید با تکیه بر قوه فکری خود که به قول «دکارت»، بیش از هر شاخص دیگری میان انسانها به تساوی تقسیم شده است، سعی کند به مدعیات و قضاوتهایی درست در حوزه هایی که سرنوشت شخصی و جمعی بدان وابسته است، برسد.

مبانی معرفتی احیای تفکر دینی یعنی، بازسازی نگرش به خدا، شناخت ولی الهی به عنوان روح و گوهر دین شناسی و رعایت اصولی چون: اتخاذ شیوه جامع (روش مبتنی بر تقلید و عقل و شهود عرفانی)، لزوم جامع نگری به دین، فرمانروایی بر زمان و غلبه بر تحجر، نگرش

فرا تخصصی و کلان به عنوان کارشناسان احیای دین، نه تنها بر اساس تأملات فلسفی قابل اثباتند که نگرش قرآن و اهل بیت(ع) در قلمرو دین شناسی و احیای معرفت دینی بر همان اصول استوار است و امام خمینی(س) که فرزند راستین مکتب تقلید است، احیاگریهای معرفتی (تبیین تئوریک و نظری دین) و اصلاح گریهای اجتماعی یا تجدید حیات دینی خود را بر همان اصول و بنیانهای معرفتی بنا نهاده است.